

NON-REVISED VERSION

2. del: Fonologija japonskega jezika

1.1. Le beseda ali dve o splošni fonologiji

V drugem delu poglavja je podrobneje predstavljena fonologija japonskega jezika. Ker je poudarek na razlagi jezika in ne toliko na predstavitvi fonološke teorije, je primerno v uvodu v ta del razložiti nekatere osnovne fonološke pojme, ki se pojavijo pri problemskih vprašanjih fonološke teorije (Goldsmith 1995).

Eno izmed vprašanj je, kaj sestavlja fonološko besedo v jeziku. Iskanje odgovora vspodbudi razmišljanja o glasovnem sestavu jezika, o možnem zaporedju glasov in njihovem združevanju v večje enote, o naglasu ter še o mnogih drugih značilnostih in pojavih. Pogoji, ki določajo pravilni glasovni sestav fonološke besede, se imenujejo *fonotaktika* (音素配列論 *onshaireturon*). Kot primer naj navedem, da v japonščini glasovno zaporedje samoglasnikov /a/+i/ ustreza fonotaktičnim pravilom tega jezika (愛 *ai* (ljubezen)), medtem ko zaporedje /k+/l/ ne obstaja, niti ne obstaja zaporedje treh soglasnikov, kot je to mogoče v slovenščini (npr. strah).

Spet drugo vprašanje je, kakšna je narava sprememb fonološke oblike morfemskih obrazil. To vprašanje se nanaša na zgodovinski razvoj fonološkega sistema in se močno prepleta z morfološkiimi dognanji. Primer v japonščini daje razvoj obrazil in s tem oblikovanje kategorije petstopenjskih glagolov (飲む *nomu* piti - 飲む *nomeru* - 飲みます *nomimasu* - 飲みます *nomazu* - 飲んだ *nonda*).

Nenazadnje je v fonološki teoriji pomembno tudi vprašanje medsebojne povezanosti med fonetiko in fonologijo, in sicer, katere fonetične razlike v jeziku so pomensko razločevalne in katere so lastnosti, ki nosijo pomensko-razločevalno funkcijo. Definiranje fonoloških razlik omogoča razlago kategoričnega zaznavanja ter teoretično potrditev fonoloških enot (fonem, moraična enota, zlog, stopica) in njihovih mej v govoru.

1.1.1. Fonem kot osnovni fonološki segment

Fonem (音素 *onso*, 分節音 *bunsetuon*) je fonološka enota fonetično bolj ali manj podobnih glasov, ki ima pomensko-razločevalno funkcijo in perpcijsko ustreza eni kategoriji. Takšno enoto imenujemo tudi najmanjši samostojni segment razčlenjene govorne verige¹, ki je definiran z obstojem drugih fonemov na istem mestu besede; z menjavo enega fonema v besedi se pomen le-te spremeni in besedi, ki se razlikujeta le v enem fonemu, v vseh preostalih fonoloških značilnostih pa se ujemata, imenujemo *minimalni par* (ミニマル・ペア

¹ Dandanašnja fonologija z začetki v 50., 60. letih 20. stoletja (Jakobson et al. 1952, Chomsky in Halle 1968) se ukvarja s fonemom predvsem z vidika njegove notranje zgradbe; večinoma raziskuje njegove pomensko-razločevalne lastnosti.

NON-REVISED VERSION

minimaru pea) . Slovenski minimalni par je na primer 'meta – leta', japonski pa 椅子 *isu* stol – 押す *osu* potisniti.

Fonetična podoba fonema je celo pri istem govorcju z vsako izgovarjavo nekoliko drugačna², pri različnih govorcjih pa je odvisna tudi od glasu govorca (za razlago o paralingvističnih in izvenlingvističnih značilnostih govora glej uvod v poglavje), od položaja fonema v besedi in glasovnega okolja, v katerem se fonem pojavlja. Slednji pogoji določujejo t.i. fonetske variante, to so 'konkretne večoblikovne pojavne oblike fonema z določeno skupno značilnostjo na izgovorni ali slušni ravni' (Toporišič 1992: 42). Dopolnjevalno oz. kombinatorno varianto ali alofon (異音 *ion*) opredeljuje posebno glasovno okolje (た [ta] *ta*, ち [çi] *çi*, つ [tsu] *cu*, て [te] *te*, と [to] *to*), medtem ko se prosta varianta (自由変異音 *ziyuuhēn'ion*) pojavlja poljubno (小学校 [çooŋaŋkkoo] ali pa [çooŋaŋkkoo]).³

1.1.2. Osnovna prozodična enota: zlog in moraična enota

Zlog (シラブル *siraburu*, 音節 *onsetu*⁴) je definiran v časovni domeni in strukturno predstavljen kot skupek fonemov, kar ga uvršča v skupino pojavov na prozodičnem nivoju. Je težko opredeljiva enota in obstaja vrsto razlag (bioloških, fizioloških, akustičnih, psiholoških) o strukturi zloga in posledično o tem, zakaj – vsaj v nekaterih jezikih – ga dojemamo kot enoto. Razlage o zlogu osredotočajo predvsem na jedro zloga (*teorija prominence*, *teorija pulzov prsnega koša*) ali pa na določevanje njegovih meja.

Jedro je osrednji in edini obvezni del zloga, ki je povečini zapolnjeno s samoglasnikom (npr. 'smet'), le redko z zvenečim soglasnikom (npr. narečno 'cajtng'), izjemoma pa celo z nezvnečim soglasnikom (npr. 'pšt!'). S svojo relativno visoko inherentno zvnečnostjo predstavlja osnovo trem prozodičnim parametrom, dolžini, tonski višini in glasnosti, ki oblikujejo naglasni, ritmični in intonacijski sistem jezika. Parametri s svojimi vzorci povratno vplivajo na dojemanje jedra kot nujnega sestavnega dela prozodične enote.

Na jedro so poljubno pripeti soglasniki, katerih vrednosti prozodičnih parametrov nimajo pomensko-razločevalne vloge. Teža (tudi dolžina oz. odprtost) zloga je odvisna tako od strukture samega jedra kot tudi od tega, ali za jedrom stoji soglasnik ali ne⁵; lahki (kratki oz. odprti) imajo enoglasniško jedro, s katerim se tudi končajo, težki (dolgi oz. zaprti) zlogi pa imajo lahko končno dvoglasniško jedro ali pa jedro (enoglasniško ali dvoglasniško) s poljubnim številom sledečih soglasnikov.

Mora (モーラ *moora*) prvotno izhaja iz metričnih vzorcev grške prozodije in je časovna

² Znana je Saussurjeva teorija o razliki med konceptom in slušno podobo jezika (Saussure 1997 [1916]).

³ Primeri so navedeni v odseku 2.2..

⁴ Pri vnosu fenomena 音節 *onsetu* v splošno fonologijo je med avtorji prišlo do razkola. Nekateri avtorji (Kubozono 1995) ga enačijo z zlogom, medtem ko ga drugi pojmujejo kot segmentno enoto, ki ustreza eni mori, torej kot moraično enoto (Akamatsu 1997).

⁵ Ni pa odvisna od prisotnosti oz. odsotnosti soglasnikov pred jedrom.

NON-REVISED VERSION

(ritmična) enota ali enota prozodične težine, definirana glede na dolžino zloga: kratki zlog šteje eno moro, dolgi pa dve mori. Po tej definiciji eni mori ni moč pripisati konstantne segmentne strukture, in odnos med moro in zlogom je še danes vroča tema razprav⁶, ki se ji bomo v tem poglavju izognili.

V slovenskem jeziku prozodične sisteme razlagamo z zlogom, ga pojmuje kot osnovno prozodično enoto. Tudi v japonščini obstaja glasovno zaporedje soglasnik-samoglasnik-soglasnik (CVC), ki strukturno ustreza dolgemu zlogu (線 *sen črta*), vendar so mnenja o vlogi zloga v japonski prozodiji – kot tudi v fonologiji na splošno – precej deljena in najbolj razširjena sta dva toka razprav. Kubozono & Honma (2002) zlog v japonščini zagovarjata predvsem z vidika pravil naglaševanja in njegovih morfofonoloških značilnosti in obenem sprejemata moro kot fonetično in fonološko dejavno enoto. V nasprotju z njima Akamatsu (1997) poudarja odvečnost zloga in z vidika funkcijske fonologije privzema moro kot časovno enoto, ki ji je moč pripisati segmentno strukturo⁷. To poimenuje *moraična enota* (モーラ単位 *moora tan'i*, 音節 *onsetu*⁸) in jo opredeli kot osnovno prozodično enoto tako v naglasnem kot tudi v ritmičnem sistemu, na kratko, kot osnovno prozodično enoto.

Slednji način tipološke razvrstitve japonščine, ki je uporabljen tudi v tem poglavju, ima vsaj eno prednost. Brezkompromisno namreč poudarja razliko med slovensko in japonsko osnovno prozodično enoto in posledično tudi razlike v prozodičnih sistemih, zato je s pedagoškega vidika željen način razlage.

1.2. Segmentni nivo

1.2.1. Samoglasniški fonemi

V primerjavi s slovenščino, ki šteje 8 samoglasniških fonemov (/i, e, ε, a, ɔ, o, u in ə/), je število samoglasnikov v japonščini skromnejše (Handbook of the IPA, 1999). Pri pregledu naslednjih primerov je prepoznati 5 samoglasniških fonemov, to so /i, e, a, o in u/: 切る *kiru* (odrezati), 蹴る *keru* (brcniti), 狩る *karu* (ostriči), 凝る *koru* (otrdeti) in 来る *kuru* (priti), ki imajo naslednje fonetične značilnosti (Tabela 4a in Tabela 4b za samoglasnike v slovenščini).

Japonski fonem /i/ (F1=281Hz, F2=2281Hz) je tako kot v slovenščini (F1=301Hz, F2= 2250Hz) skrajno visok, prednji in nezaokrožen. Fonem /e/ (F1=469Hz, F2=2031Hz) je srednje-visok, prednji ter nezaokrožen in je kot tak perцепcijsko prej podoben slovenskemu ozkemu /e/ (F1=387Hz, F2=1916Hz) kot pa širokemu / ε / (F1=528Hz, F2=1730Hz). Fonem /a/ (F1=750Hz, F2=1187Hz) je nizek, srednji in nezaokrožen (slov. /a/: F1=735Hz, F2=1362Hz), fonem /o/

⁶ Pojavljajo se vprašanja, kot na primer: ali je moraična enota primerljiva z zlogom, ali sta z zlogom v isti lingvistični domeni, sta v podrednem odnosu ali pa se mogoče izključujeta, in še mnoga druga.

⁷ Segmentna struktura moraične enote v japonščini je opisana v opombi 52.

⁸ Glej opombo 17.

NON-REVISED VERSION

(F1=468Hz, F2=781Hz) pa je po višini podoben /e/, le da je zadnji ter deloma zaokrožen. Lahko rečemo, da je prej podoben slovenskemu /o/ (F1=414Hz, F2=733Hz) kot pa /ɔ/ (F1=577Hz, F2=973Hz). Fonem /u/ (F1=312Hz, F2=1219Hz) je visok in zadnji, vendar je zaradi svoje nezaokroženosti oddaljen od slovenskega /u/ (F1=317Hz, F2=621Hz)⁹.

Tabela 1a, 4b: Samoglasniki in njihova fonetična distribucija v japonščini (levo, Okada 1999) in v slovenščini (desno, Šuštaršič et al. 1999).

Glede na to, da je število samoglasniških kategorij v slovenščini večje kot v japonščini in da so si kategorije domnevno enakega samoglasniškega fonema tudi akustično podobne, naj slovenski študentje z japonskim samoglasniškim sestavom ne bi imeli večjih težav niti pri produkciji niti pri percepciji. Lahko pa pri izgovarjavi pride do t.i. tujega naglasa predvsem v besedah, ki vsebujejo /e/ ali /o/-je. Te slovenski študentje velikokrat izgovarjajo 'preširoko' (preodprto/prenizko), pri čemer izgovarjava samoglasnikov spominja na Kansajsko narečje¹⁰.

1.2.1.1. Samoglasniški alofoni: izguba zvonečnosti

Samoglasniško izgubo zvonečnosti (母音の無声化 *boin no museeka*) lahko opišemo kot dopolnjevalno fonetično varianto ali alofon (異音 *ion*)¹¹, ki je povečini značilna za visoka samoglasniška fonema /i/ in /u/ (Spektrogram 4). Kljub akustično delni ali popolni izgubi zvonečnosti japonski govorniki zaznajo prisotnost samoglasnika, čemur vzrok je ohranitev asimilacijskih lastnosti s samoglasnikom v predhodnjem soglasniku¹².

V fonetični pisavi je izguba zvonečnosti označena z majhnim krožcem pod samoglasnikom [], na primer [j̥], pogojena pa je s številnimi značilnostmi, med katerimi sta najosnovnejši glasovno okolje in prisotnost naglasnega mesta. Do izgube zvonečnosti pride, ko pred in za visokim samoglasnikom stojita nezveneča soglasnika (土 *tuti* zemlja, 草 *kusa* trava, 人 *hito* človek, タクシー *takusii* taksi, 引き出し *hikidasi* predal, 景色 *kesiki* razgled) ali pa, ko je

⁹ Akustični podatki za japonski jezik so povzeti po Cheveigne (sedem ženskih in osem moških govorcev), za slovenski jezik pa po Petek et al. 1996 (dve ženski in dva moška govorca). Kot dodatna informacija sta frekvenci slovenskega polglasnika /ə/ 456Hz (F1) in 1370Hz (F2).

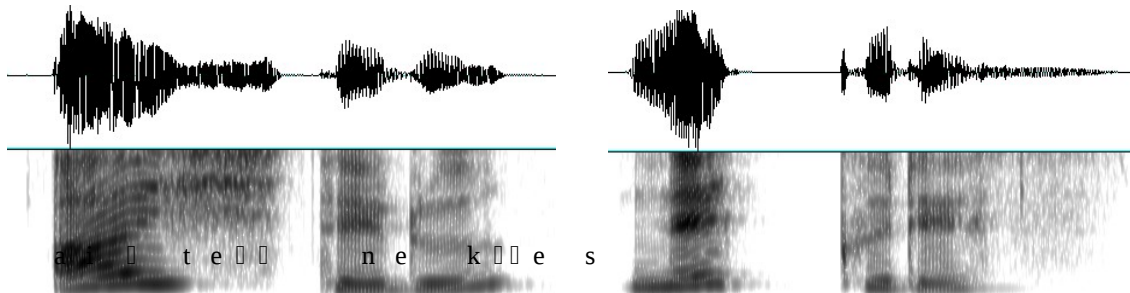
¹⁰ Kansai regija (関西地方 *kansai tihoo*) z mesti Kjoto, Osaka in Kobe.

¹¹ Prisotnost pojava je odvisna tudi od stilističnosti govora, zato nekateri avtorji utemeljujejo zgornji opis izgube samoglasniške zvonečnosti s prosto varianto in ne z dopolnjevalno oz. alofonom.

¹² Soglasniki so glede na sledeč samoglasnik realizirani z različnimi alofoni. Kljub temu, da je samoglasnik nezveneč, ohranja samoglasniško kvaliteto, zaradi česar predhodnji soglasnik obdrži prvotno alofonsko obliko.

NON-REVISED VERSION

Spektrograma 1a, 4b: Izguba zvonečnosti na primeru samoglasniškega fonema /i/ v besedi ^{あい}愛してる *aisiteru* (ljubim te) na levi strani in drugega samoglasniškega fonema /u/ v besedi ネットレス *nekkuresu* (verižica) na desni.

samoglasnik na zadnjem mestu v besedi, pred njim pa nezvoneč soglasnik (です *desu* -pomožni glagol-, ~ます *masu* -glagolska končnica-, 箸 *hasi* jedilne palčke, 今年 *kotosi* letos, 起こす *okosu* zbuditi, 秘密 *himitsu* skrivnost). Naglašeni samoglasniki¹³ ponavadi ne izgubijo zvonečnosti (橋 *hasi* most, 地下 *tika* podzemlje, 咲く *saku* cveteti, システム *sisutemu* sistem). V primeru, ko več zaporednih samoglasnikov v besedi ustreza naštetim pogojem, nekateri samoglasniki – ponavadi je to vsak drug – ostanejo zvoneči (菊池さん *kikutisan* g. Kikuči, しくしく *sikusiku* oster).

1.2.1.2. Samoglasniška zaporedja in moraični samoglasnik

Fonotaktično je katerakoli kombinacija dveh samoglasnikov sprejemljiva (vseh skupaj je tako 25), vendar se nekatera zaporedja, kot na primer v /oa/ v 後ろ足 *usiroasi* (zadnje noge) in /ia/ v 知り合い *siriai* (znanec), pojavljajo le v zloženkah. Če hkrati izvozamo še vse kombinacije, ki jih je moč najti le v privzetih enostavnih besedah¹⁴, kot na primer /au/ v アウト *auto* (avt) in /ea/ v エア *ea* (zrak), ostanejo še naslednje možnosti ('V' predstavlja prvi samoglasnik): Vi (ai: 愛 *ai* ljubezen, ui: 古い *furui* star, ei: 姪 *mei* sestrična, oi: 思い *omoi* težek), Ve (ae: 前 *mae* spredaj, ie: 消える *kieru* ugasniti, ue: 上 *ue* zgoraj, oe: 声 *koe* glas) in Vo (ao: 顔 *kao* obraz, io: 塩 *sio* sol, uo: かつお *katuo* palamida (riba), eo:?).

V zgornjih primerih so namenoma izpuščena zaporedja istega samoglasnika (aa: お母さん *okaasan* mati, ii: 恣意性 *siisee* arbitrarnost, uu: 空気 *kuuki* zrak, ee: 時計 *tokee* ura in oo: 証拠 *syooko* dokaz), ki imajo različne fonološke interpretacije. Včasih je takšna fonotaktična oblika pojmovana kot celota, torej kot dolgi samoglasnik in ga zapisujejo z oznako /:/ (高校 */ko:ko:/* *kookoo* srednja šola), v večini del pa je poudarjeno zaporedje dveh enakih samoglasniških fonemov,

¹³ Več o naglasu in naglasnem mestu v 2.3.1.

¹⁴ Kot privzete besede so mišljene besede, ki so v slovarje vstopile v zadnjih nekaj desetletij predvsem iz indoevropskih jezikov in so zapisane v katakani.

NON-REVISED VERSION

pri čemer pa obstajata dve obliki zapisa: /kookoo/ (Haraguchi, Hattori, Kubozono idr.) ali pa /koRkoR/ (Kindaichi idr.)¹⁵. Slednji dve obliki fonološkega zapisa, ki poudarjata zaporedje dveh samoglasniških fonemov, neposredno izkazuje moraičnost¹⁶ drugega samoglasnika v zaporedju in tako olajšata razlago prozodičnih sistemov (naglasnega, ritmičnega in nenazadnje tudi intonacijskega) japonskega jezika. V tem poglavju je zanj uporabljen naziv moraični samoglasnik (引き音 *hikion*, 長音 *tyooon*¹⁷), fonemsko pa je zapisan z istim samoglasniškim znakom kot samoglasniški fonem pred njim.

Čeprav poglavje ne posveča pozornosti odnosu med pisavo in izgovarjavo, je na tem mestu vredno omeniti načine zapisa zaporedij enakega samoglasnika s kano. V katakani je moraični samoglasnik predstavljen z znakom 'ー', na primer コンピューター *konpyuutaa* (računalnik), v hiragani pa je zaradi razprtij v razvoju med pisavo in izgovarjavo zapis nekoliko bolj kompliciran. V primeru zaporedij /a/, /i/ ali /u/-jev je moraični samoglasnik zapisan z ustrezno hiragano za samoglasnik (場合 *baai* primer, 嬉しい *uresii* vesel, 宇宙 *utyuu* vesolje), medtem ko je moraični samoglasnik v zaporedjih /e/ in /o/-jev v večini primerov sino-japonskih besed zapisan s hiragano za samoglasnika /i/ oz. /u/ (命令 *meeree* ukaz, 妄想 *moosoo* privid) in le v maloštevilnih besedah z ustrezno hiragano za dotični samoglasnik (お姉さん *oneesan* sestra, 通る *tooru* prečkati).

1.2.2. Soglasniški fonemi in njihovi alofoni

Soglasniški sistem v japonsščini je relativno lahek. Primeri besed 書く *kaku* pisati, 咲く *saku* cveteti, 炊く *taku* vreti, 泣く *naku* jokati, 掃く *haku* pometati, 撒く *maku* pršiti, 焼く *yaku* peči, 楽 *raku* udoben, 湧く *waku* dreti, 額 *gaku* količina, 抱く *daku* objemati, 摸 *baku*, naštetih po japonskem glasovnem zaporedju, se razlikuje le v prvem fonemu in hkrati z besedami ざあざあ *zaazaa* (liti (dež)), パー *paa* (izginotje) in パン *pan* (kruh) nakazujejo naslednjih 15 soglasniških fonemov (Tabela 5a, za primerjavo pa tudi slovenski soglasniški sistem v Tabeli 5b): /k, s, t, n, h, m, j¹⁸, r, w, d, g, b, p, z in N/. Prvih 14 fonemov (od /k/ do /z/) fonotaktično pogojuje sledeč samoglasnik, torej ne morejo zasedati zadnjega mesta v besedi. Slednji fonem, imenovan moraični nosnik /N/, pa nikoli ne zaseda prvega mesta v besedi, medtem ko se pojavlja tako v sredini (med dvema samoglasnikoma ali med samoglasnikom in soglasnikom) kot tudi na koncu besede.

Poleg naštetih fonemov obstaja še moraični zapornik Q (全 *mattaku* popolnoma), ki mu literatura ne zagotavlja mesta med soglasniškimi fonemi¹⁹, ampak ga obravnava v dodatni

¹⁵ Vedeti je potrebno, da zapis *koukou* ni fonološki, temveč po Hepbournu latiniziran zapis japonske *kane*.

¹⁶ O moraičnosti več v poglavju o japonski prozodiji (glej 2.3.).

¹⁷ Čeprav pomen fonetično nakazuje na dolg samoglasnik, je poimenovanje fonološke narave in zadeva le drugi samoglasniški fonem v zaporedju dveh enakih samoglasnikov.

¹⁸ V nekateri literaturi označen z /y/.

¹⁹ Njegova pojavnost (podvojevanje sosednjega fonema) je primerljiva z moraičnim samoglasnikom.

NON-REVISED VERSION

razlagi. Moraični nosnik in moraični zapornik sta zaradi svojih prozodičnih lastnosti navedena v posebnem razdelku (glej 2.2.2.1. in 2.2.2.2.).

Tabela 5a, 5b: Soglasniški fonemi v japonščini (zgoraj, Kubozono 1995²⁰) in v slovenščini (spodaj, Toporišič 2000 [1976], Šuštaršič et al. 1999)

JAP	ustnično-ustnični	zobno-jezični	dlesnično-jezični	zadlesnično-jezični	nebno-jezični	prednje-mehkonebni	srednje-mehkonebni	goltni
zaporniki	p b	t d				k g		
nosniki	m	n					N	
enojni vibrant				r				
priporniki			s z					h
drsniki	w				j			
SLO	ustnično-ustnični	zobno-ustnični	zobno-jezični	dlesnično-jezični	zadlesnično-jezični	nebno-jezični	prednje-mehkonebni	
zaporniki	p b		t d				k g	
nosniki	m		n					
večkratni vibrant				r				
priporniki		f		s z	š ž		h	
drsniki		v				j		
stranski drsniki				l				
zlitniki				c	č dž			

Za navidezno enostavnim fonološkim sistemom je skrito precej kompleksno fonetično dogajanje in naslednjih 6 soglasniških fonemov, spodaj opisanih v zaporedju /s, t, n, h, g, z/, poleg glavnega alofona vsebuje vsaj še en stranski alofon, nekateri pa tudi proste fonetične variante.

Nezveneč dlesnično-jezični pripornik /s/ se pojavlja v dveh alofonih, odvisno od sledečega samoglasnika. Pred [a], [ɯ], [e] in [o] nastopi kot glavni alofon [s], pred [i] pa kot stranski alofon [ɕ]. Dopolnilno distribucijo alofonov fonema /s/ na kratko zapišemo takole:

/s/ → [s]/_さ [a, ɯ, e, o] _{すずき} _{せぼね} _{そうたん}
 (鯖 *saba* skuša, 鈴木 *suzuki* Suzuki (priimek), 背骨 *sebone* hrbtenica, 相談 *soodan* nasvet)

[ɕ]/_{ウテ} [i]
 (牛 *usi* krava, システム *sisutemu* sistem)

Nezveneč zobno-jezični zapornik /t/ se pojavlja z glavnim in dvema stranskima alofonoma:

/t/ → [t]/_{たの} [a, e, o] _{おとうと}
 (頼む *tanomu* prositi, テレビ *terebe* televizija, 弟 *otooto* mlajši brat)

[tɕ]/_ち [i]

Nekatera literatura ne priznava niti moraičnega nosnika kot fonema. Kubozono (1995), na primer, ju ne uvršča v seznam japonskih fonemov, Okada (1999) omenja le moraični nosnik N.

²⁰ Prisotnost moraičnega nosnika N je avtorjev dodatek in se nanaša na Okada (1999).

NON-REVISED VERSION

ちちゅうかい

(地中海 *tityuukai* Sredozemsko morje, ホッチキス *hottikisu* spenjač)

[ts]/_ [ɯ]

つなみ つなみ (津波 *tunami* cunami, 小包 *kozutumi* majhen paket)

Zveneč zobno-jezični nosnik /n/ se pojavlja z glavnim in stranskim alofonom. Poudariti je potrebno, da je moraični nosnik fonem zase, opis njegovih alofonov je zapisan v 2.2.2.1..

/n/ → [n]/_ [a, ɯ, e, o]

いぬ いぬ ね いの
(七 *nana* sedem, 犬 *inu* pes, 寝る *neru* spati, 祈る *inoru* moliti)

[ɲ]/_ [i]

あに にし
(兄 *ani* starejši brat, 西 *nisi* zahod)

Nezveneč prednje-mehkonebni pripornik /h/ se pojavlja z glavnim in dvema stranskima alofonom:

/h/ → [h]/_ [a, e, o]

いへん たいほ
(ハエ *hae* muha, 異変 *ihen* nekaj nenavadnega, 逮捕 *taiho* aretirati)

[ç]/_ [i]

ひやし ひや
(必死 *hissi* drzen, お冷 *ohija* kozarec mrzle vode)

[ϕ]/_ [ɯ]

ふる ふる
(古い *hurui* star, お風呂 *ohuro* kopalnica)

Zveneč prednje-mehkonebni zapornik /g/ se v Tokijskem govoru pod pogojem, da je pred in za njim samoglasnik oz. pred njim moraični nosnik in za njim samoglasnik, pojavlja kot prosta fonetična varianta [ŋ] (鼻濁音 *bidakuon*), ki pa ostaja [g] na začetku besede oz. za moraičnim nosnikom (学校 *gakkoo* šola → 小学校 *syoogakkoo* osnovna šola).

/g/ → [g]/#, [ŋ]_

がいねん ごかい ぐうぜん
(概念 *gainen* koncept, 誤解 *gokai* nesporazum, 偶然 *guuzen* naključje)

[ŋ]/V_V

かがみ ふたご
(鏡 *kagami* ogledalo, はがき *hagaki* razglednica, 双子 *hutago* dvojčka)

Takšen govor je značilen za napovedovalce državnega radia in televizije, medtem ko predvsem mlajše generacije v vsakodnevem pogovoru v vseh glasovnih okoljih preprosto uporabljajo [g]. Uporaba ene ali druge variante vpliva na stilistično obarvanje govora.

Alofoni zvenečega dlesnično-jezičnega pripornika /z/ se pojavljajo v odvisnosti od dveh faktorjev: od položaja v besedi in od sledečega samoglasnika. Na začetku besede oz. za moraičnim nosnikom je realiziran kot zlitnik (a.), na mestu med dvema samoglasnikoma pa kot pripornik (b.)²¹. Dopolnilno distribucijo alofonov v obeh primerih zapišemo takole:

²¹ Pri previdni izgovorjavi je vendarle pogosta izgovorjava z zlitnikom.

NON-REVISED VERSION

a. /z/ → [dz]/#, *[n] _ [a, u, e, o]

(座布団 *zabuton* jap. blazina, あんずズボン *zubon* hlače, 杏 *anzu* marelica, ぞうゼミ *zemi* seminar, 像 *zoo* živalski vrt, 肝臓 *kanzoo* jetra, 万歳 *banzai* živeli!)

[dz]/#, [n] _ [i]

(時間 *zikan* čas, 辞典 *ziten* slovar, 漢字 *kanzi* kandži, 感情 *kanzoo* čustva)

b. /z/ → [z]/V, [n] _ [a, u, e, o]

(膝 *hiza* koleno, おかず *okazu* stranska jed, 自然 *sizen* narava, 満足 *manzoku* zadoščenje)

[z]/V, *[n] _ [i]

(お辞儀 *ozigi* priklon, 始める *hazimeru* začeti, 惨事 *sanzi* katastrofa)

Iz zgoraj navedenih primerov je moč razvideti, da se stranski alofoni v večini primerov pojavljajo pred visokima glasovoma [i] in [u]. Artikulacijsko je obrazložitev precej enostavna: jezik je pri tvorjenju teh dveh samoglasnikov visoko dvignjen proti ustnemu nebu; pri samoglasniku [i] oblikuje ožino z nebom v zadnjem delu ustne votline, pri samoglasniku [u] pa v prednjem. Položaj zapore oz. pripore v predhodnjem soglasniku se z namenom omiliti večje premike govorilnih organov (ekonomičnost govora) čimbolj približa položaju ožine, ki oblikuje sledeč samoglasnik (pojav asimilacije). Tako je soglasniška zapora oz. pripora pomaknjena nekoliko bolj v ozadje ustne votline pri [i] in ravno obratno, torej bližje ustni odprtini pri [u]. V tabeli mednarodne fonetične pisave (Tabela 1) so zato soglasniški stranski alofoni v primeru, ko jim sledi samoglasnik [i], pomaknjeni v levo od glavnega alofona, v primeru, ko sledi samoglasnik [u], pa na desno stran.

Slovenski študentje v splošnem nimajo problemov pri prepoznavanju zgoraj omenjenih fonemov, nekaj težav je opaziti le pri izgovarjavi soglasniških alofonov. Tako je namesto ustnično-ustničnega pripornika [ϕ] (不安 *huan* negotovost, 風船 *huusen* balon, 花粉 *kahun* cvetni prah, 政府 *seehu* vlada) pogosto uporabljen zobno-ustnični [f], ki ga poznamo v slovenščini (fant, finance). Pred samoglasnikom [i] slovenski študentje radi izgovarjajo japonski [ɕ], [tɕ], [ʑ] in [dʑ] (島 *sima* otok, 自然 *sizen* narava, 年 *tosi* leto, 結婚式 *kekconsiki* poročni obred, 小さい *tiisai* majhen, 地球 *tikyuu* Zemlja, 家 *uti* dom, 口 *kuti* usta, 味 *azi* okus, 掃除 *soozi* čiščenje, 実験 *zikken* poskus, 事務室 *zimušitu* pisarna) bolj spredaj v ustni votlini, podobno kot slovenske zadlesnično-jezične pripornike in zlitnike [], [tʃ], [ʒ] in [dʒ] (šum, čokolada, žoga, odžagati). Poleg tega ni odveč previdnost pri japonskem /r/ (雷雨 *raiu* nevihta, 例 *rei* primer, 書類 *syorui* dokumenti, 線路 *senro* železniški tir), ki je po trajanju krajši kot slovenski /r/, saj artikulacijsko konica jezika zavibrira samo enkrat, zato se tudi imenuje enojni vibrant²². Nenazadnje pa naj navedem še komentar japonskega govornika, da slovenski študentje radi izgovarjajo zvoneče zapornike

²² Kot zanimivost: v jezi pride do določenih stilističnih sprememb izgovarjave, med katerimi je tudi uporaba večkratnega namesto enojnega vibranta (le v moškem govoru).

NON-REVISED VERSION

na začetku besede precej 'močno', kar je – poleg naglasnih razlik – verjetno posledica akustičnih razlik v premeni zvoneč-nezvoneč med japonskim in slovenskim jezikom²³ (団子 *dango* rižev cmok, 電車 *densya* vlak, 怒鳴る *donaru* vpiti). Omenjeni problemi pa vendarle prispevajo le k ovrednotenju izgovarjave s tujim naglasom in ne povzročajo sporočilnih nepravilnosti v sami komunikaciji.

Kar nekaj je raziskav na temo razločevanja med glasovi, saj japonski govorniki razločujejo med glasovi, ki jih v slovenščini dojemamo kot enega izmed fonemov /r/ in /l/, podobno pa tudi med glasovi, ki jih slovenski govorniki interpretiramo ali kot fonem /b/ ali pa /v/. Vsako izmed skupin fonetično precej razpršenih glasov japonski govorniki zaznavajo kot eno fonološko kategorijo (glej 1.3.1. Kategorično zaznavanje)²⁴ in na primer izgovarjavo slovenskih besed *vala*, *vara*, *bara* in *bala* tradicionalno²⁵ interpretirajo kot eno samo, torej kot *バラ* *bara*. To se izraža tudi v izgovarjavi, kjer nekateri govorniki prosto uporabljajo glas bolj podoben slovenskemu /r/, drugi pa glas, ki je bolj podoben slovenskemu /l/²⁶.

1.2.2.1. Moraični nosnik

Moraični nosnik (撥音 *hatuon*) je fonotaktično omejen, saj nikoli ne zaseda začetnega mesta v besedi, je pa hkrati edini soglasniški fonem v japonskem jeziku, ki se lahko pojavlja kot zadnji fonem v besedi. Lastnost moraičnosti, s katero je okarakteriziran, pripada prozodiji, ki je opisana v razdelku 2.3.. V razlagah je moraični nosnik označen z velikim tiskanim N, ki je v manjši različici uporabljen tudi kot fonemski znak, na primer 千円 *sen'en* tisoč jenov /se e /. Realiziran je s številnimi alofoni (a.), v hitrem govoru pa se v vseh položajih pojavlja tudi kot prosta varianta, tj. kot nosni samoglasnik²⁷ (b.).

a. / / → [m] / _{ぽんぼん} [p, b, m], # _{かんぼん} _{せんもん}
(ポンプ *ponpu* črpalka, 看板 *kanban* napis, 専門 *senmon* glavni predmet na univerzi)

[n] / _{かんたん} [t, d, n, s, z,] _{かんだん} _{だんな} _{かんせい}
(簡単 *kantan* lahek, 歓談 *kandan* klepet, 旦那さん *dannasan* mož, 完成 *kansei* dokončanje,
完全 *kanzen* popoln, 関心 *kansin* zanimanje)

[ɲ] / [ɲ]

²³ Akustičnih raziskav na to temo še ni.

²⁴ Kot zanimivost naj navedem, da je v indijskem jeziku *toda* 6 različnih fonemov r: trije nepalatalizirani [r], [r̥] in [r̥̥] ter trije palatalizirani [r̄], [r̥̄] in [r̥̥̄] (Ladefoged in Maddieson 1996)!

²⁵ Izraz 'tradicionalno' je uporabljen zato, ker v zadnjih nekaj letih oz. desetletjih zaradi velikega števila na novo sprejetih tujk prihaja do teženj po razlikovanju med /b/ in /v/ in tudi med nekaterimi drugimi glasovi (glej 2.2.2.4.).

²⁶ Pri petju se večinoma uporablja glas podoben slovenskemu stranskemu drsniku /l/, v jezi pa celo večkratni vibrant /r/.

²⁷ Nosnost samoglasnika je označena z valovito črto nad samoglasnikom, kot na primer [ĕ̃].

NON-REVISED VERSION

はんじん
(犯人 *hannin* zločinec)

[ŋ]/_ [k, g]
かんけい かんげい
(関係 *kankee* odnos, 歓迎 *kangee* sprejem)

[Ń]/V_#
ほん
(本 *hon* knjiga)

[Ń2]/V1_V2
ふんいき
(雰囲気 *hun'iki* vzdušje)

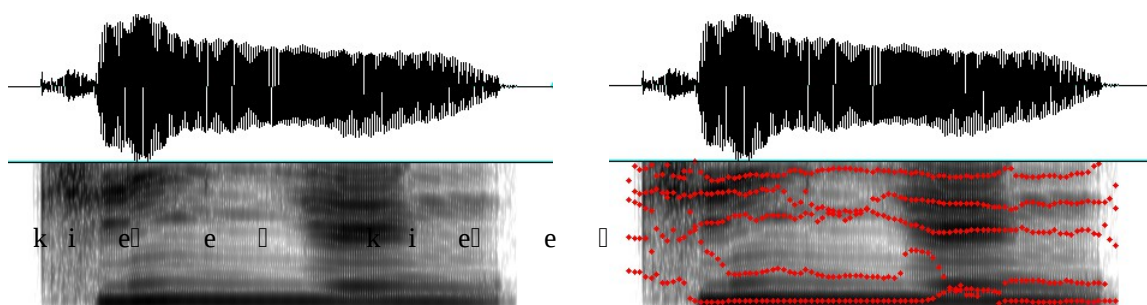
[i]/_ [j]
ほんや
(本屋 *hon'ya* knjigarna)

[Ŵ]/_ [w]
でんわ
(電話 *denwa* telefon)

b. / /→ [Ŵ] けんさ ぶんし せいさんち せんよう
(検査 *kensa* pregled, 分子 *bunsi* molekula, 生産地 *seesanti* kraj izdelave, 専用 *sen'yoo* specializiran)

Z izjemo alofona [ŋ] so vsi drugi alofoni realizirani kot posledica asimilacije s sledečim soglasnikom oz. samoglasnikom (Spektrogram 5). Nosni samoglasnik, ki se pojavlja kot prosta varianta, pa je lahko rezultat asimilacije s predhodnjim samoglasnikom (v primeru, ko je moraični nosnik zadnji v besedi oz., ko je za njim soglasnik) ali pa asimilacije z naslednjim glasom (ko moraičnem samoglasniku sledi samoglasnik oz. drsник).

Spektrograma 2a in 5b: Alofonski varianti fonemov N1 (med dvema samoglasnikoma) in N2 (zadnji fonem v besedi) v previdno izgovorjeni besedi 禁煙 *kin'en* kajenje prepovedano. Na desnem spektrogramu so prikazani tudi formanti, ki prikazujejo asimilacijo prvega moraičnega nosnika do asimilacije s sledečim samoglasnikom, pri čemer je nosnik realiziran kot nosni samoglasnik [e̞].

Zaradi neenotnosti definicije moraičnega nosnika kot samostojnega fonema je le-ta v literaturi obravnavan precej različno. To se izraža tudi v fonemskem zapisu, in zgoraj omenjeni primeri /po pu/, /ka ta /, ha ni /, /ka kee/, /fu iki/ in /pa / so ponekod zapisani po – bolj ali manj – alofonski osnovi kot /pompu/, /kantan/, hannin/, /kankee/ in /fun'iki/²⁸

²⁸ Apostrof poudarja moraičnost fonema N in s tem zaporedje fonemov /n'i/ (おんいんろん 音韻論 *on'inron* fonologija) ločuje od zaporedja /ni/ (海胆 *uni* morski jež) .

NON-REVISED VERSION

in /pan/. V tem poglavju je moraični nosnik dojet kot samostojni fonem (Tabela 5a), zato je uporabljen prvi zapis.

Slovenskim študentom je tuj predvsem nosni samoglasnik, medtem ko z drugimi alofoni nimajo večjih težav. Tako težko ločujejo med minimalnimi pari besed, ki vključujejo fonetično zaporedje dveh samoglasnikov, kjer je drugi samoglasnik nosni, torej med minimalnimi pari s moraičnim samoglasnikom in moraičnim nosnikom (営業 *えいえい* *eeee* marljiv - 遠泳 *えんえい* *en'ee* plavalni maraton). Problemi pri izgovarjavi moraičnega nosnika so tudi posledica njegovih prozodičnih posebnosti, ki so obravnavani v naslednjih odsekih o prozodiji japonskega jezika.

1.2.2.2. Moraični zapornik

そくおん

Moraični zapornik Q (促音 *sokuon*) je realiziran le, ko se pred njim nahaja samoglasnik in za njim soglasnik: zapornik ali pripornik (作家 *sakka* avtor, 雑誌 *zassi* revija)²⁹. Tradicionalno je moraični zapornik definiran le pred nezvenečimi zaporniki (/p, t, k/) in omejenim številom pripornikov (/s/), kar pa se s sprejemanjem besed iz tujih jezikov spreminja. Najti je kar nekaj besed, kjer je moraični zapornik realiziran pred zvenečim zapornikom /b, d, g/ in tudi pred goltnim pripornikom /h/ (glej primere spodaj).

Moraični zapornik ima različne fonetične oblike (alofone), med katerimi ni prepoznati odnosa glavni-stranski alofon³⁰.

/Q/→ [p]/_ [p]	(一杯 <i>ippai</i> en kozarec)
[t]/_ [t]	(一体 <i>ittai</i> celota)
[s]/_ [s]	(一七 <i>issai</i> vse) (バッグ <i>baggu</i> rač. virus)
[ɕ]/_ [ɕ]	(一生 <i>issyoo</i> celo življenje)
[k]/_ [k]	(一回 <i>ikkai</i> enkrat)
[b]/_ [b]	(アッバ <i>abba</i> pevska skupina Abba)
[d]/_ [d]	(ベッド <i>beddo</i> postelja)
[h]/_ [h]	(バッハ <i>bahha</i> skladatelj Johann Sebastian Bach)
[ɸ]/_ [ɸ]	(スタッフ <i>sutahhu</i> osebje)
[g]/_ [g]	(バッグ <i>baggu</i> rač. virus)

Glede na to, da fonetične oblike, ki jih predstavljajo alofoni japonskega moraičnega zapornika, bolj ali manj poznamo tudi v sestavljenkah v slovenščini (na primer brezskrben,

²⁹ Zapisi あっ! *a!* (a -vzdih-), 行けっ *ike!* (pojdi -ukaz-), ki se velikokrat pojavljajo v japonskih stripih (漫画 *manga*), ne vsebujejo moraičnega zapornika. Znak 'っ' je fonetično realiziran kot goltni zapornik, ki skupaj s predhodnjim samoglasnikom oblikuje prosto fonetično varianto.

³⁰ Mogoče je to eden od razlogov, zakaj moraični zapornik ni priznan kot fonem (podobno kot moraični samoglasnik).

NON-REVISED VERSION

oddaljen ipd.)³¹, naj z njimi študentje ne bi imeli večjih težav.

1.2.2.3. Soglasniška zaporedja: palatalizacija

V japonskem jeziku je fonotaktično najpogostejše zaporedje izmenjujočih se soglasniških in samoglasniških fonemov, kot na primer v stavku 明日は車^{あしたくるま}で出掛けるつもりです。Asitawa kurumade dekakeru tumori desu. (Jutri se nameravam odpraviti z avtom.). Spoznali smo že (glej 2.2.1.2.), da obstaja vrsta samoglasniških zaporedij, najti pa je moč tudi soglasniška zaporedja. Ta so sicer fonotaktično precej omejena; soglasniško zaporedje nikoli ne šteje več kot dva soglasniška fonema, delimo pa ju v enomoraična in dvomoraična soglasniška zaporedja. Slednja so zaporedja moraičnega nosnika oz. moraičnega zapornika ter še enega soglasnika (満月 *mangecu* (polna luna) in 飛蝗 *batta* (kobilica)) in so že bila obravnavana (2.2.2.1. in 2.2.2.2.). Soglasniška zaporedja, ki so označena kot enomoraična, pa so posledica palatalizacije (口蓋化 *koogaika*) .

Palatalizacija (mehčanje, nebjenje) je proces, pri katerem pride do 'prenosa izgovora prvotno nenebnih soglasnikov na trdo nebo' (Toporišič 1992: 129). Izraz 'palatalizacija' nakazuje na dva pomena: fonološkega in fonetičnega. Fonološka palatalizacija zadeva zgodovinski razvoj fonemov v določenem jeziku, ko se skupina soglasnikov z istimi distribucijskimi lastnostmi oblikuje kot rezultat asimilacije danih fonemov s prednjimi samoglasniki. Takšen primer palatalizacije v slovenščini je razvoj fonemov /č, ž, š/ iz /k, g, h/. Fonološka palatalizacija je torej postopna sprememba določenega glasu, katerega prvotna enostavna artikulacija najprej pridobi sekundarno artikulacijo, t.i. fonetično palatalizacijo, preko katere se razvije nov enostavni glas.

V japonskem jeziku primer soglasniškega zaporedja predstavlja fonetično palatalizacijo. S to je mišljen pojav sekundarne artikulacije soglasnika, ki jo zaznamuje dvig sprednjega dela jezika tako kot pri tvorjenju samoglasnika [i]. Do palatalizacije lahko pride pred ali po artikulaciji soglasnika, lahko pa tudi skozi celotno artikulacijo. V japonskem jeziku je palatalizacija izražena takoj po soglasniku (Spektrogram 6a in 6b, za primerjavo pa še glasovno zaporedje soglasnik+[j] v spektrogramu 6c). Palatalizirani so lahko z izjemo fonemov /d, w, in Q/ vsi (tradicionalni) soglasniški fonemi, za katerimi stojijo samoglasniki [a, u, o]. Tako ob prisotnosti oz. odsotnosti palatalizacije obstajajo fonetični pari kot na primer か *ka* - きゃ *kya*, く *ku* - きゅ *kyu* in こ *ko* - きょ *kyo*.

To, da je fonetična palatalizacija sekundarna artikulacija soglasnikov, pomeni, da so palatalizirani soglasniški glasovi fonemsko zapisani z dvema znakoma; s soglasniškim fonemom, ki mu sledi fonem /j/ (/kj/) nato pa še primeren samoglasnik (to so lahko le

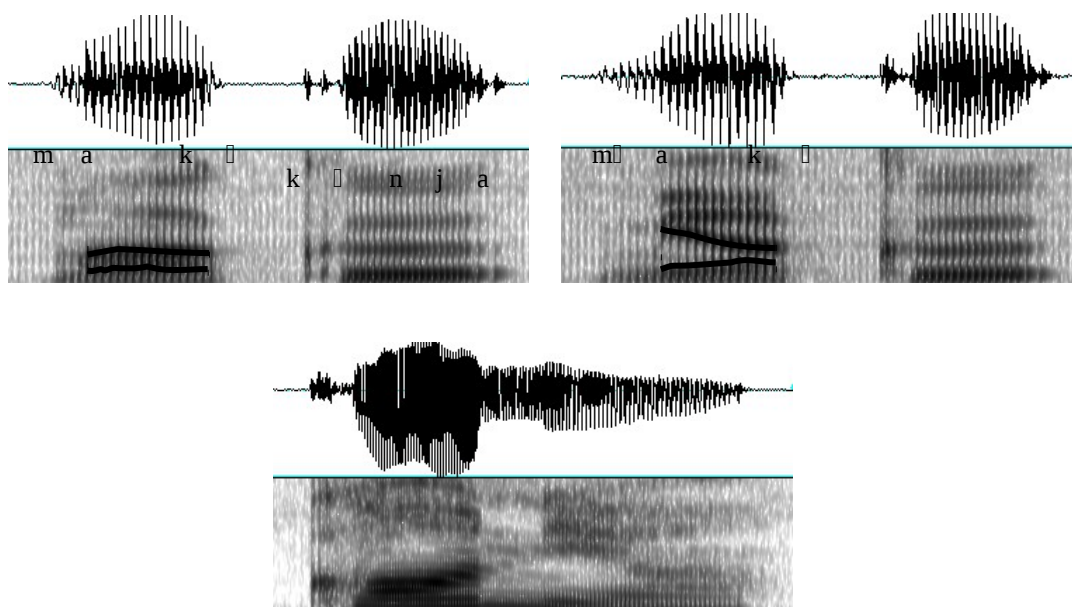
³¹ V slovenščini sicer ne poznamo fonološke razlike med dolgim (dvojnim) in kratkim (enojnim) soglasnikom, tako kot na primer v japonščini predstavljata besedi minimalnega para 時間 *zikan* čas - 実感 *zikkān* zavedati se ali pa 自習する *zisyuu suru* učiti se - 実習する *zissyuu suru* vaditi.

NON-REVISED VERSION

/a/, /u/ ali pa /o/). Soglasnik je v takšnem fonotaktičnem zaporedju, ki se v japonskem jeziku imenuje 拗音 *yoon* ali krajšan glas, realiziran z istim sestavom alofonov kot enak nepalataliziran soglasnik pred samoglasnikom [i] (ち *ti* /ti/[tʃi] – ちゃ *tya* /tja/[tʃa], ひ *hi* /hi/[çi] – ひゃ *hya* /hja/[ça] in に *ni* /ni/[ɲi] – にゃ *nya* /nja/[ɲa]).

V *kani* so za zapis palataliziranega soglasnika uporabljeni majhen や *ya*, ゆ *yu* in よ *yo*.

Spektrogrami 6a, 6b in 6c: Nepalataliziran soglasnik [m] v besedi 巻く *maku* oviti (levo), njegov palataliziran par [mʲ] v besedi 脈 *mjaku* utrip (desno) in glasovno zaporedje [nj] v slovenski besedi 'konja' (spodaj).

1.2.2.4. 'Seznam 50. glasov' in njegova modernizacija

V stari japonščini so obstajali le osnovni glasovi³² (A.). S časom so se oblikovali t.i. krajšani glasovi (B.) in skupno število glasov se je močno povečalo. To še vedno narašča, v zadnjih nekaj desetletjih predvsem na račun tujih besed, ki jih sodobna japonščina sprejema odprtih rok (C.). Trenutno celoten seznam glasov je naveden v Tabeli 6.

Tabela 6: Seznam glasov *kane* z latinizirano obliko *kunree* ter njihov fonemski in fonetični zapis.

A. Osnovni glasovi

あ a	い i	う u	え e	お o
/a/[a]	/i/[i]	/u/[ɯ]	/e/[e]	/o/[o]
か ka	き ki	く ku	け ke	こ ko
/ka/[ka]	/ki/[kʲi]	/ku/[kɯ]	/ke/[ke]	/ko/[ko]

B. Krajšani glasovi

や ya	ゆ yu	よ yo
/ja/[ja]	/ju/[jɯ]	/jo/[jo]
きゃ kya	きゅ kyu	きょ kyo
/kja/[kʲa]	/kju/[kʲɯ]	/kjo/[kʲo]

³² Izraz glas je tukaj uporabljen za izgovorjavo enega kana znaka in ga ni enačiti s fonetičnim glasom.

NON-REVISED VERSION

さ sa	し si	す su	せ se	そ so	しゃ sya	しゅ syu	しょ syo	
/sa/[sa]	/si/[çi]	/su/[sɯ]	/se/[se]	/so/[so]	/sja/[ɕa]	/sju/[ɕɯ]	sjo/[ɕo]	
た ta	ち ti	つ tu	て te	と to	ちゃ tyā	ちゅ tyu	ちょ tyo	
/ta/[ta]	/ti/[tçi]	/tu/[tɯ]	/te/[te]	/to/[to]	/tja/[tɕa]	/tju/[tɕɯ]	/tjo/[tɕo]	
な na	に ni	ぬ nu	ね ne	の no	にゃ nya	にゅ nyu	にょ nyo	
/na/[na]	/ni/[ɲi]	/nu/[nɯ]	/ne/[ne]	/no/[no]	/nja/[ɲa]	/nju/[ɲɯ]	/njo/[ɲo]	
は ha	ひ hi	ふ hu	へ he	ほ ho	ひゃ hya	ひゅ hyu	ひょ hyo	
/ha/[ha]	/hi/[çi]	/hu/[ɸɯ]	/he/[he]	/ho/[ho]	/hja/[ɕa]	/hju/[ɕɯ]	/hjo/[ɕo]	
ま ma	み mi	む mu	め me	も mo	みゃ mya	みゅ myu	みょ myo	
/ma/[ma]	/mi/[mi]	/mu/[mɯ]	/me/[me]	/mo/[mo]	/mja/[mʲa]	/mju/[mʲɯ]	/mjo/[mʲo]	
ら ra	り ri	る ru	れ re	ろ ro	りゃ rya	りゅ ryu	りょ ryo	
/ra/[ra]	/ri/[ri]	/ru/[rɯ]	/re/[re]	/ro/[ro]	/rja/[rʲa]	/rju/[rʲɯ]	/rjo/[rʲo]	
が ga	ぎ gi	ぐ gu	げ ge	ご go	ぎゃ gya	ぎゅ gyu	ぎょ gyo	
/ga/[ga]	/gi/[gi]	/gu/[gɯ]	/ge/[ge]	/go/[go]	/gja/[gʲa]	/gju/[gʲɯ]	/gjo/[gʲo]	
	[ŋa]	[ŋi]	/gu/[ŋɯ]	/ge/[ŋe]	/go/[ŋo]	/gja/[ŋʲa]	/gju/[ŋʲɯ]	/gjo/[ŋʲo]
だ da			で de	ど do				
/da/[da]			/de/[de]	/do/[do]				
ざ za	じ zi	ず zu	ぜ ze	ぞ zo	じゃ zya	じゅ zyu	じょ zyo	
/za/[dza]	/zi/[dçi]	/zu/[dzɯ]	/ze/[dze]	/zo/[dzo]	/zja/[dʒ]	/zju/[dʒɯ]	/zjo/[dʒo]	
[za]	[çi]	[zɯ]	[ze]	[zo]	[za]	[zɯ]	[zo]	
ぱ po	ぴ pi	ぷ pu	ぺ pe	ぽ po	ぴゃ pya	ぴゅ pyu	ぴょ pyo	
/pa/[pa]	/pi/[pi]	/pu/[pɯ]	/pe/[pe]	/po/[po]	/pja/[pʲa]	/pju/[pʲɯ]	/pjo/[pʲo]	
ば ba	び bi	ぶ bu	べ be	ぼ bo	びゃ bya	びゅ byu	びょ byo	
/ba/[ba]	/bi/[bi]	/bu/[bɯ]	/be/[be]	/bo/[bo]	/bja/[bʲa]	/bju/[bʲɯ]	/bjo/[bʲo]	
わ wa	を wo	ん n		っ *				
/wa/[wa]	/wo/[o]	/N/[m]		/Q/[p]				
		[n][ɲ][ŋ][ǂ]	[t][s][ç]	[k] * [b] * [d] * [h] * [ɸ] * [g]				

C. Novejši glasovi³³

ウィ wi	ウェ we	ウォ *	ファ fa	フィ fi	フェ fe	フォ fo	ヴァ va	ヴィ vi	ヴ vu
[wi]	[we]	[wo]	[ɸa]	[ɸi]	[ɸe]	[ɸo]	[βa]	[βi]	[βɯ]
ヴェ ve	ヴォ vo	ティ *	トゥ *	ディ di	ドゥ du	スイ *	ズア *	ズイ *	ズエ *
[ve]	[vo]	[ti]	[tu]	[di]	[dɯ]	[si]	[za]	[zi]	[ze]
ゾオ *	シエ sye	ジエ zye	ツア *	ツイ *	ツエ *	ツオ *			
[zo]	[e]	[dze]	[tsa]	[tsi]	[tse]	[tso]			

³³ Pri novejših glasovih latiniziran zapis ni sistematiziran, zato je povečini označen z zvezdico.

NON-REVISED VERSION

Medtem ko so krajšani glasovi (B.) v japonskem govoru seveda že povsem naturalizirani, pa to še ne velja za novejše glasove (C.). Te je moč zaslediti v pisni obliki, izgovarjava pa – predvsem pri starejših govorcih – pogosto uide na osnovni glasovni sestav (A. in B.), katerega ponazarja starejša oblika zapisa. V več primerih tako obstajata dve obliki zapisa; starejša, ki temelji na osnovnem glasovnem sestavu, in novejša, ki uporablja bolj ali manj na novo sprejete glasove (ミルク・テ miruku tee - ミルク・ティー miruku *tii (čaj z mlekom) in ニュー・ジールランド nyuu ziirando - ニュー・ズイーランド njuu *ziirando (Nova Zelandija)). Tudi Slovenija ima dve obliki zapisa: starejšega スロベニア suroobenia in novejšega スロヴェニア surovenia. Poglejmo si nekaj primerov novejših sprejetih besed³⁴: アーティフィシャル aatifisyaru umeten, ファイル fairu datoteka, ディプロマシー dipuromasii diplomacija, ウィーン wiin Dunaj, ハードウェア haadowea aparaturna oprema.

1.2.2.4.1. Zapis slovenskih lastnih imen s katakano

Vsi, ki imamo karkoli opraviti z Japonsko in japonskim jezikom, se slej ali prej srečamo z zapisovanjem lastnih imen, naj bodo to osebna, obča ali pa zemljepisna imena v *katakani*. Predvsem zemljepisna imena je že moč najti v številnih vodičih in predstavitvenih brošurah o Sloveniji³⁵, težje pa je priti do japonskih zapisov slovenskih lastnih imen. Glede na to, da smo že spoznali fonemski sistem japonskih samoglasnikov in soglasnikov, fonetično realizacijo fonemov in njihove fonotaktične kombinacije, nenazadnje pa tudi sistem glasov in njim ustrezne znake v pisavi, je namesto časa, ki bi ga porabili za iskanje že obstoječih zapisov, bolje razmisliti o splošnih pravilih zapisovanja slovenskih glasov s *katakano*. Nekaj najosnovnejših pravil in primerov je opisanih v tem razdelku.

Natančnost zapisa izgovarjave slovenskih lastnih imen omejuje glasovni sistem japonskega jezika, ki, lahko rečemo, je tako po številu fonemov kot tudi v fonotaktičnih kombinacijah precej enostavnejši od slovenskega³⁶. Vendar se lahko z nekaterimi spretnimi potezami kolikor toliko približamo idealnemu. Pa si jih oglejmo na primerih lastnih imen.

V japonskem jeziku je najpogostejše zaporedje soglasnik-samoglasnik, soglasniška zaporedja so zelo omejena. Nekatera slovenska zaporedja dveh soglasnikov je mogoče izraziti s kombinacijo moraičnega nosnika (Ambrož アンブロシュ ambrosyu, Šinkovec シンコベツ sinkobecu, Kolander コラnderu koranderu) ali pa z uporabo pojava izgube samoglasniške zvonečnosti v japonščini (Pevec ベヴェツ pevetu, Piškur ピシユクル pisyukuru, Štrovs シュトウロウ

³⁴ Obstaja veliko število slovarjev tujk, kot na primer カタカナ語新辞典 *katakanago sinziten*, v katerih je moč najti zelo zanimive primere.

³⁵ Dobršnji del teh je najti tudi na spletnih straneh.

³⁶ Poudarjam, da so spodnji primeri zapisi izgovorno najbližji originalu, tj. slovenskim besedam. V dejanskem svetu pa vendarle ne vztrajamo vedno le in predvsem pri fonetični pravilnosti, pač pa moramo upoštevati tudi sposobnosti bralca in ekonomičnost zapisa. Ne glede na to, da je večina novejših glasov že nekaj časa v uporabi, jih predvsem starejše generacije niso nikoli usvojile. Tisk pa ima tudi svoje omejitve in pogoje ekonomičnosti.

NON-REVISED VERSION

ス *syu*trousu*).

Slovenski polglasnik, ki se velikokrat vrine med več-soglasniško zaporedje, lahko rešimo s kombinacijo zgoraj omenjenega pojava izgube samoglasniške zvonečnosti in vstavitvijo samoglasnika /e/ (**Strnad** ステルナドウ *suterunadu*, **Zmrzlake** ズメルズラク *zumeruzuraku*, **Drnovšek** デルノウシエク *derunousyeku*).

Izguba zvonečnosti je značilna za samoglasnika /i/ in /u/, pred katerima se pojavljajo značilni soglasniški alofoni. Z njimi lahko ločimo na primer med hrvaškim 'mehkim' /ć/ in slovenskim 'trdim' /č/ (**Zupančič** ズパヌチチ *zupanutiti* in **Zupančič** ズパンチチュ *zupanutityu*). Za slovenski zadlesnično-jezični /č/, /ž/ in /š/ uporabljamo チュ *tyu*, ジュ *zyu*, シュ *syu* (**Kočnar** コチュナル *kotyunaru*, **Dežman** デジユマン *dezyuman*, **Borštnar** ボルシュトウナル *borusyu*tunaru*).

Za zaporedje dveh ali treh soglasnikov je najprimerneje uporabiti soglasnike v kombinaciji z /u/-ji ali /i/-ji, saj sta tidva najkrajša do vseh samoglasnikov (**Smrekar** スムレカル *sumurekaru*, **Prašnikar** プラシュニカル *purasyunikaru*, **Vidmar** ヴイドウマル *vidumaru*).

V zelo kratke priimke se lahko vrine moraični zapornik, predvsem v primerih, ko je zadnji soglasnik zapornik (**Čop** チョップ *tyoppu*, **Zec** ズエツツ *zettu*, **Mak** マック *makku*, ***Kos** コス *kosu*, ***Rož** ロッシュ *rosyu*).

Z zgornjimi nasveti zapišimo tudi nekaj moških in ženskih imen: **Božo** ボジョ *bozyo*, **Miha** ミハ *miha*, **Matej** マテイ *matei*, **Andrej** アスドウレイ *andurei*, **Boštjan** ボシユティアン *bosyu*tian*, **Miro** ミロ *miro*, **Jure** ユレ *yure*, **Peter** ペテル *peteru*, **Rok** ロック *rokku*, **Slavko** スラウコ *surauko*, **Jože** ヨジェ *yozye*, **Matic** マティツ *ma*titu*, **Aleš** アレシュ *aresyu*, **Tine** ティネ **tine*, **Damjan** ダミヤン *damjan*, **Marija** マリヤ *mariya*, **Ana** アナ *ana*, **Petra** ペトウラ *pe*tura*, **Tina** ティナ **tina*, **Nataša** ナタシャ *natasya*, **Jana** ヤナ *yana*, **Alenka** アレンカ *arenka*, **Mojca** モイツァ *moi*ca*, **Slavi** スラヴィ *suravi*, **Polona** ポロナ *porona*, **Sabina** サピナ *sabina*, **Maja** マヤ *maya*, **Silva** スイルヴァ **siruva*, **Barbara** バルバラ *barubara*, **Marjana** マリヤナ *maryana*.

Nenazadnje si pogledjmo še nekaj zemljepisnih imen:

Pokrajine (地方 *tihoo*): **Gorenjska** ゴレンスカ地方 *gorensuka tihoo*, **Dolenjska** ドレンスカ地方 *dorensuka tihoo*, **Notranjska** ノトランスカ地方 *no*turansuka tihoo*, **Štajerska** シュタイエルスカ地方 *syutayerusuka tihoo*, **Prekmurje** プレクムーリエ地方 *purekumuurye tihoo* in **Primorska** プリモルスカ地方 *purimorusuka tihoo*.

Mesta (市 *tosi*): **Ljubljana** リュブリアーナ市 *ryuburyaana si*, **Maribor** マリボル市 *mariboru si*, **Celje** ツェリエ市 **cerye si*, **Kranj** クラン市 *kuran si*, **Velenje** ヴェレニエ市 *verenye si*, **Koper** コベル市 *koperu si*, **Novo mesto** ノヴォ・メスト市 *novo mesuto si*, **Jesenice** イェセニツェ市 *yeseni*ce si*, **Trbovlje** テルボウリエ市 *terubourye si* in **Nova Gorica** ノヴァ・ゴリツァ市 *nova gori*ca si*.

Reke (川 *kawa*): **Sava** サヴァ川 *sava gawa*, **Drava** ドウラヴァ川 *durava gawa*, **Mura** ムラ川 *mura gawa*, **Kolpa** コルパ川 *korupa gawa*, **Soča** ソチャ川 *sotya gawa*, **Savinja** サヴィニャ川 *savinya gawa* in **Krka** ケルカ川 *keruka gawa*.

Gore (山 *yama*): **Triglav** トウリグラウ山 **turigurau yama*, **Škrlatica** シュケルラティツァ山

NON-REVISED VERSION

syukerura*^{やま}ca yama, Mangart マンガルトウ山 ^{やま}mangaru*^{やま}tu yama, Stol ストウ山 ^{やま}sutou yama, Jalovec ヤ
ロヴェツ山 ^{やま}yarove*^{やま}cu yama, Grintovec グリントヴェツ山 ^{やま}gurintove*^{やま}cu yama, Kočna コチュナ山 ^{やま}kotyuna
yama, Skuta スクタ山 ^{やま}sukuta yama, Visoka Vrtača ヴイソカ・ヴェルタチャ山 ^{やま}visoka verutatya yama,

1.2.2.5. Morfonemske asimilacije

Dve vrsti morfonemskih asimilacij, to sta ^{そくおんか}t.i. 促音化 sokuonka ali soglasniško podvojevanje (実 zitu + 家 ka → 実家 zikka dom) in 連濁 rendaku ali zvenečnjenje (ゴミ gomi + 箱 hako → ゴミ箱 gomibako koš za smeti), sta v japonščini zelo pogost pojav. Obe se pojavljata pri sestavljenih besedah kot posledica glasovnih prilagajanj med korenoma. Asimilirani koren (じっ zik-, ぼこ -bako) se imenuje stranski alomorf prvotne oblike korena (実 zitu, 箱 hako), ki je glavni alomorf.

Soglasniško podvojevanje je vrsta morfonemske asimilacije, kjer pri združitvi dveh besed (korenov) v sestavljeno besedo pride do izpada zadnjega samoglasnika prvega korena in tako do asimilacije med zadnjim soglasnikom prvega korena in prvim soglasnikom drugega korena oz. do podvajanja prvega soglasnika drugega korena. Pojavlja se pod dvema fonološkima pogojema (McCawley 1968): prvi pogoj je, da se prvi koren konča s /t/, drugi pa začne z nezvenečim soglasnikom (実 zitu + 際 sai → 実際 zissai dejstvo, 警察 keisatu + 庁 tyoo → 警察庁 keisattyo policijska postaja, 実 zitu + 社会 syakai → 実社会 zissyakai resnični svet, 別 betu + 天地 tenti → 別天地 bettenti utopija, 殺 satu + 風景 huukee → 殺風景 sappuukee opustošen), drugi pogoj pa, da se prvi koren konča s /k/ in drugi začne s /k/ (国 koku + 会 kai → 国会 kokkai parlament, 選択 sentaku + 機 ki → 洗濯機 sentakki pralni stroj, 奨学 syoogaku + 金 kin → 奨学金 syoogakkin štipendija, 全国 zenkoku + 区 ku → 全国区 zenkokku vse pokrajine v državi, 著作 tyosaku + 権 ken → 著作権 tyosakken avtorske pravice, 活 katu + 火山 kazan → 活火山 kakkazan aktiven vulkan, 没 botu + 交渉 koosyoo → 没交渉 bokkoosyoo introvertiran, 白 haku + 血球 kekkyuu → 白血球 hakkekkyuu bele krvničke).

Zvенеčnjenje je pojav, kjer v sestavljeni besedi³⁷ prvi (nezveneč) soglasnik drugega korena postane zveneč, ker se prvi koren konča s samoglasnikom (雨 ama + 傘 kasa → 雨傘 amagasa dežnik, 猫 neko + 舌 sita → 猫舌 nekozita kdor ne more jesti ali piti vročega, 女 onna + 心 kokoro → 女心 onnagokoro žensko srce). Sprememba se zgodi znotraj artikulacijskega³⁸ para nezveneč-zveneč z izjemo fonema /h/, ki takšnega zvenečega para nima (靴 kutu + 箱 hako → 靴箱 kutubako škatla za čevlje, 生け ike + 花 hana → 生け花 ikebana ikebana). Njegov zveneč par je fonem /b/, saj zgodovinsko pripadata isti družini fonemov (/h, b, p/). Do zvенеčnjenja ne pride vedno (靴 kutu + 下 sita → 靴下 kutasita nogavice, 山 yama + 川 kawa → 山川 yamakawa³⁹ gore in reke, 草 kusa

³⁷ Praviloma le v sestavljenih besedah japonskega izvora (和語 wago), ne pa tudi v besedah kitajskega izvora (漢語 kango), novejših sprejetih besedah in onomatopetskih besedah.

³⁸ Fonemski par nezveneč-zveneč, ki ima isto artikulacijsko mesto (glej Tabelo 5a).

³⁹ V primerjavi s podredno povezavo 山 yama + 川 kawa → 山川 yamagawa, ki pomeni 'gorska reka' (山の川 jama no kawa).

NON-REVISED VERSION

き くさき あま から あまから
+ 木 *ki* → 草木 *kusaki* rastlinje, 甘 *ama* + 辛 *kara* → 甘辛 *amakara* sladko-pekoč). Poznana sta dva pogoja, pod katerima lahko dokaj natančno predvidimo prisotnost zvenečjenja (Kubozono 1995): prvi je pomenski; v besedah, kjer sta korena sestavljene besede v prirednem odnosu, ponavadi ne pride do zvenečjenja (読み書き *yomikaki* (branje in pisanje) in 宛名書き *atenagaki* (ime, priimek in naslov), 好き嫌い *sukikirai* (nagnjenja in odpor) in 食べず嫌い *tabezugirai* (odpor do dejanja, ko nekdo pusti hrano na krožniku)). Drugi pogoj je sintaktični; v večkorenskih sestavljenih besedah se zvenečjenje pojavi le med od jedra podrednima korenoma, ki sta med seboj priredno odvisna. Poglejmo si razlago na naslednjih primerih: [[尾白]鷺] → オジロワシ *ozirowasi* (galeb) in [紋[白蝶]] → モンシロチョウ *monsirotyoo* (vrsta metulja), [[塗り]箸]入れ → ヌリバシイレ *nuribasiire* (stojalo za polakirane jedilne palčke) in [塗り[箸]入れ] → ヌリハシイレ *nurihasiire* (polakirano stojalo za jedilne palčke), [[偽]狸]汁 → ニセダヌキジル *nisedanukiziru* (rakunova juha z lačnim rakunovim mesom) in [偽[狸]汁] → ニセタヌキジル *nisetanukiziru* (lažna rakunova juha), [[[研究]所]長] → ケンキュウジョウ *kenkyuuzotyoo* (vodja raziskovalnega centra), [[新米][所]長] → シンマイジョウ *sinmaisotyoo* (nov vodja oddelka).